

O, heç vaxt müharibə görməmişdi... Müharibənin nə olduğunu, insanları, xalqları, məmləkətləri necə böyük bəlalara düşür etdiyini ilk dəfə atasının dilindən, onun müharibə xatirələrindən çox eşitmişdi. Atasını 1939 - 1945-ci illərdə müharibə iştirakçısı olub, müxtəlif cəbhələrdə rəşadətə döyüşmüşdü. Cəbhənin ən qızgın, ən qaynar nöqtələrində döyüşüb, olumla ölüm arasında dəfələrlə çarpışmışdı. Çoxlu sayda düşmən məhv etmişdi, amma ən amansız döyüşlərdən Allahın xatirinə necə sağ çıxa bilmişdi. Saysız - hesabsız məhrumiyyətlərə düşür olmuşdu. Düz altı il atasının xanımı onun cəbhədən qayıtmaq ümidi ilə yolunu gözləmişdi. Düz altı il... Atasını qəhrəmanlıqla vuruşduğundan çoxlu orden və medallarla təltif olunmuşdu. Onun yaddaşında rəhmətlik atasının tez-tez təkrarladığı bir deyim qalmışdı: "Müharibədə düşmən gülləsinə tuş gəlmiş oğullar, bizim kimi sağ-salamat qayıtmışlardan daha qoçaq, daha cəngavər, daha hünərli qəhrəmanlar idilər. Balalarım, biz heç də döyüş meydanlarında, tank tırtılları altında cəsədləri qalanlardan fərasətli deyildik. Bizim Vətənə salamat qayıtmağımız möcüzə idi. Burada mən yalnız Uca Tanrıya minnətdaram. Müharibədən sonrakı illər ömrümün yeni illərinin, naxışlarının mənə hədiyyəsidir..."

Onun babası da 1918 -1920-ci illərdə baş verən müharibənin məşəq-qətlərini görmüşdü. Amansız əzablar çəkə-çəkə Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda vuruşmuşdu. Ermənilər Azərbaycanda qırğınlar törədərkən babası da həmin qırğınların qaynar nöqtələrində olub, onlara qarşı ölüm-dirim mübarizəsi aparıb yaranalıydı. Mahir atıcılığı ilə fərqləndiyindən neçə erməni serrat gülləsi ilə gəbərtmişdi...

Ermənilərin Bakıda, Qubada, Şamaxıda, Kürdəmirdə, Göyçayda, Salyanda, Neftçaladakı və Azərbaycanın digər ərazilərində etdiyi özbaşnalıqlar haqqında ona da atası danışmış. Babası onun atasına bu haqda danışanda sanki qovrulubyanar, rəngi qara pula dönər, dili topuq vurarmış. O, öz atasını çox sevirdi. Lakin bu sevgi o qədər də uzun çəkməmişdi. Atasını günlərin birində həyata "əlvida" deyib, o dünyaya köçmüşdü. O, isə atasının ona söylədiklərini qələmə almağı özünə söz verib. Çox düşünüb-daşınmışdı... Ömrünün xeyli hissəsi bu düşüncələr içində keçsə də, o, yenədə qeyri-ixtiyari atasını, onun döyüş yollarını xatırlayırdı. Beləcə müharibədə atasının deyib, danışib etdiklərindən və eşitdiklərindən başqa, bu yandan da Vətənimizin dilbər guşəsi Qarabağa ermənilərin rus dəstələri ilə birgə soxulması vəziyyəti bir qədər də gərginləşdirmişdi. İndi ona müharibəyə bağlı atasının söylədiklərinin üstünə ermənilərin etdiyi vəhşiliklər onun təsəvvürlərini mücərrəddən konkretə doğru daha da gücləndirmişdi. Əgər əvvəllər atasından eşitdiklərində XX əsrin əvvəllərində ermənilərlə olanlarda Rusiya, Ukrayna, Belarus və digər regionlardakı döyüşlərin mənzərəsi əks olunurdu-sa, sonra bu orta və ali məktəbdə təhsil aldığı dövrdə televiziya və kino-filmərdən ortaya gəlirdisə, bu dəfə onun müharibəyə bağlı təsəvvürləri 366-cı Rusiya Motoatıcı Polkunun köməyi ilə ermənilərin Azərbaycanda törətdikləri vəhşiliklər əsasında formalaşmışdı. Bundan başqa o, həm də müharibəyə bağlı çox şeyi rus müəlliflərinin əsərlərindən oxumuşdu. Həyatının və təhsilinin mühüm bir hissəsini rus dili, rus ədəbiyyatı, rus mədəniyyəti ilə bağlı olduğundan qəlbini M.Lermontovun, L.Tolstoyun, A.Tolstoyun, M.Şoloxovun, L.Leonovun, B.Qorbatovun, A.Korneyçukun, Y.Bondarevin,

B.Vasilyevin və digərlərinin əsərlərində yer almış müharibə məşəq-qətlərindən formalaşmaqla, bu əsərlərdəki konfliktlərin qabarıqlığı, ziddiyyətlərin təsviri, müharibənin qəddarlığı onda bu bəşəri cinayətə qarşı böyük ikrah hissi yaratmışdı. Amma o, bu ikrahdan da yaxa qurtara bilməyəcəkdi. Getdikcə o, bu barədə nəinki çox eşidirdi, indiyə qədər onun içini daha çox viran qoymaqla idi. Onun düşüncəsində müharibə sivil dünyanın yox, ibtidai insanların düşüncə tərzini əks etdirən mənzərəyə daha çox yaxın idi.

O, heç vaxt müharibə görməmişdi... Amma ermənilərin türklərə, Azərbaycanda türklərinə qarşı etdiyi amansızlıqlardan, vəhşiliklərdən danışdıqda onların bu qeyri-insani hərəkətləri sanki boğazını kilidləmişdi.

Nizami Məmmədov-
TAGISOY

Q İ S A S

(povest)

Azərbaycan filmlərin "Fəryad", "Canavar balası", "Xoca", "Haray", "Hər şey yaxşılaşmağa doğru", "Arxada qalmış gələcək", "Yalan", "Dolu", "Nabat", "Yarımcıq xatirələr" və s. erməni qəsbkarlarının quduzluğunun, Qarabağ şəhidlərinin, müharibənin üzüntülərini, Xocalı faciəsinin, ermənilərin "miatsum" ideologiyasının birinci skriptkalarının bu qətləmlərdən müasir daşnak ideoloqları Silva Kaputikyan, Zori Balayan, Yelena Bonner-Alixanyan və başqalarının necə sevindiyinin də şahidi olmuşdu. Zori Balayanın "İki od arasında", "Ocaq", "Faciə", "Ruhumuzun aramlığı" kimi romanlarında azərbaycanlıların Xocalıdakı qətləmlərindən bəhs edən tükürpədicə təsvirlərdən də yaxşı xəbərdar idi.

Eyni zamanda bunları gözünün önündə canlandırarkən... yadına Rusiya yazıçısı və publisisti, Rusiya Təbii Elmlər Akademiyasının akademiki, professor Yuri Pompeyevin "Qarabağın qan girdabı" kitabında təsvir etdikləri düşdü. Müəllifin bu kitabda Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə bütün tərəfləri ilə təsvir etdiyi dövrdə görəndə Zori Balayanın yazdığı yalanları necə alt-üst etdiyini bildikdə ürəyi bir az aram tapmışdı.

Yuri Pompeyevin bu həqiqətlərdən danışmağa, ermənilərin iç üzünü açmağa hələ Sovetlər dövründə Səmərqənddə keçirilmiş yazıçıların yığıncağında Zori Balayan və azərbaycanlı Emil Ağayevlə (onlardan hər biri o vaxtlar "Literaturnaya qazeta"nın Er-

mənistan və Azərbaycan üzrə xüsusi müxbirləri idi) tanış olarkən Zori Balayanın Azərbaycana və azərbaycanlılara son dərəcə düşmən münasibəti nəticəsində formalaşmışdı. Yuri Pompeyev həmin Zori Balayanın belə davranışını "İdeyalı millətçilik" termini ilə səciyyələndirmişdi. Məhz bu böyük yazıçı bundan sonra ermənilərin və azərbaycanlıların halını, xasiyyətini, Qarabağ konfliktinin kökünü daha dərinləndirən olmuşdü. Təsədüfi deyildir ki, bundan sonra Yuri Pompeyevin Moskvada "Xocalıya ədalət" mövzulu beynəlxalq kampaniya keçirdiyini də yadına salmışdı. Azərbaycanlıların kimliyi, tarixi, onların ermənilər tərəfindən başlarına gətirilən müsibətlər Yuri Pompeyevin "Qarabağın qan girdabı", "Məşəq-qətlə həyat" və "Xarabazarlıq" adlı trilogiyasında ermənilərin mahiyyətini dünyaya bəyan etmişdi onu yenidən erməni - Azərbaycan münasibətləri barədə düşünməyə vadar etmişdi...

O, müharibə görməmişdi... Ondan yazmamışdı. Olsa-olsa müharibədən yazan müəlliflərin əsərləri haqqında bəzi rəylər, fikirlər söyləmişdi. Onları təhlilə cəlb edərkən obyektiv münasibət göstərməyə, qənaətlərini ələyib ələkdən yetərinə keçirməyə səy göstərmişdi. Bəzən yanılıb-yanılmamağında da şübhələri olurdu. Amma kim haqqında, nə haqqında danışsaydı, əlini Allahın ətəyindən heç vaxt üzməmişdi.

O heç vaxt müharibə görməmişdi... O, heç zaman müharibədən yazmamışdı. Onu müharibədən yazmağa ermənilər məcbur etmişdi. O, bütün bildiklərindən sonra erməniləri yaxşı tanıyırdı. Amma o, erməniləri heç də A.Rə-

kildə evində ölü tapılmışdı. Davud dayı demişkən (sonra siz Davud dayı ilə burada daha tez-tez görüşəcəksiz) "And olsun Xalığə" düzünü deyirəm", deyər o da and içməyə də, özünü daim "Xalığın" yanında hiss edəcəkdə.

Nəyə görə "müharibə" deyəndə onun eynindən erməni keçirdi. Amma o, erməni vəhşiliyindən heç vaxt yazmamışdı. Amma Türkiyədə, Özbəkistanda, Gürcüstanda və bir sıra digər ölkələrdəki nüfuzlu Beynəlxalq konfranslarda, simpoziumlarda, Azərbaycanda dövrü mətbuatdakı yazılarında, televiziya və radioda çıxışlarında ermənilərin genetikası, psixologiyası, mədəniyyəti, tarixi, tarixşünaslığı, ədəbiyyatı, ədəbiyyatşünaslığı və s. haqqında oxuduğu tarixi fakt və materiallara söykənərək onların etnik kimliyi ilə bağlı qənaətlərini ortaya qoymuşdu. Amma bunların heç birində o, hələ ermənilərin milli-mental düşüncə tərzinə uyğun onların tarixi obrazlarını gərəyincə yaratmamışdı. Yalnız məhz indi müharibədən və ermənilərdən yazmağı özünün borcu hesab etmişdi.

Bunları kağız üzərinə köçürərkən Bakıda yaşadığı evlərinin lap yaxınlığında, onların binasına aid parkı dağıdılıb ticarət obyektini tikmək istəyənlər sakinlərin başına asayışımızı "yüksek şəkildə qoruyan" polisimizlə birgə oyun açanda "müharibə və erməni" mövzusu ikinci plana keçmişdi. İmkani olsa, o, binalarının qabağının işğaldan (bu işğal edənlərin adı, soyadı erməni olmasa da) Allahın köməyi ilə başqa vaxt danışacağı haqda düşünmüşdü. Burada, bu məsələyə səthi də olsa diqqət yetirməyə onun körpə nəvəsi səbəb olmuşdu. O, hələ iki yaşında deyildi. Bəzi sözləri çətinliklə de-

sədə, işğalın həyata keçirilməsi prosesini gördüyündən asayışımızı "böyük qoçaqlıqla" qoruyan polislərimizin onun gözü qarşısında uşaqları, qadınları, cavanları, kişiləri döyüb, söydüyündən, təhqir etdiyindən, hətta bu kiçik nəvənin dayısının qıçınısındırdığından çox qəzəblənmişdi...

Nəvəsinin gördüklərindən hiddəti soyumur, pəncərədən kor qoyulmuş bağ yerinə, qazılmış quyulara, ekskavatorlara, yük maşınlarına baxdıqca işğalçılara nifrət edir, hiddətlənir, tüpürür, hətta özü bildiyi kimi söyürdü də. Onu isə bu sətirləri buraya yazmağa vadar edən heç də Bakımızın hər qarışını "işğal edənlərdən" danışmaq yox, müharibədən və ermənilərdən bəhs etmək idi. Arada da düşünürdü ki, yazdığıın süjet xətti haradasa ikiləşirdi. Oxucunun işini çətinləşdirirdi. Amma nəvəsinin hiddəti onu bunları burada qeyd etməyə vadar edirdi, and olsun Xalığə!Bunu da deyim ki, dünya peyda olandan elə Xalığə balıq haqqında da az şeylər deyilməmişdi, az rəvayətlər uydurulmamışdı, amma elə bu günə qədər də Xalığın etdiyini bəllik bilməsi sona qədər də dəqiqləşdirilməmişdi. Buna da münasibət bildirməyə, təbii ki, ehtiyac olacaqdır. Balıqların isə vəziyyəti Xəzər dənizində neft yataqlarının sayı artıqca, deyəsən, çətinləşir. Neynəyək çətinləşir, za to truba ilə neftimizi Avropaya axıdırıq. Qoy axsın...

(Davamı var)